

ρόδων καὶ ἀκούω ἁρμονίαν τινὰ τῆς πηγῆς, σιγαλῶς βρούσης πρὸ τῶν ποδῶν μου ἐπὶ τῶν χαλίκων.

[Ἐκ τοῦ Ῥωσσικοῦ.]

ANNIKA N. ΦΟΡΤΟΥΝΑ.

ΟΙ ΚΑΘ' ΟΜΗΡΟΝ ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΘΝΗΤΟΙ

Τὰ περὶ γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας διάφορα συστήματα εἰς τρεῖς κυρίως τάξεις δύνανται νὰ ὑπαχθῶσιν.

Πρῶτον μὲν πολλοὶ ἐπεχείρησαν νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς διαφόρους μύθους ἠθικὴν τινὰ ἐρμηνείαν, δηλ. ἠθοποιὸν τινὰ σκοπὸν ὡς ἐπὶ παραδείγματι, εἰς τὰ περὶ Ταντάλου, ὅστις ἐτιμωρήθη διότι σφάξας ἀσεβῶς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, παρέθηκεν αὐτὸν ὡς γεῦμα εἰς τοὺς θεοὺς· τὰ τοῦ Σισύφου, προδόντος εἰς τὸν Ἄσωπὸν τὴν ἀρπαγὴν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Διὸς· τὰ τοῦ Μαρσίου, ἀξιούντος νὰ ἀναδειχθῆ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀπόλλωνος· τὰ τῆς Νιόβης σεμνυνομένης ἐπὶ εὐτεκνίᾳ· τὰ τοῦ Σαλμωνέως ἀξιούντος νὰ μιμηθῆ τοὺς κερανοὺς τοῦ Διὸς, καὶ τὰ περὶ Προμηθέως μυθολογούμενα· ἤτοι εἰς πράξεις προκαλούσας κατὰ τῶν ὑπερφάνων καὶ τῶν εἰς τὰ θεῖα βλασφημούντων τὴν θεῖαν νέμεσιν.

Ἄλλοι, πρεσβεύουσιν, ὅτι οἱ μῦθοι ἦσαν συμβολικὸν σύμπλεγμα παριστῶν πρῶτον μὲν, τὰ φυσικὰ στοιχεῖα τοῦ αἰθέρος, τοῦ πυρὸς, τοῦ ὕδατος, τῆς γῆς καὶ δεύτερον τὰς ἐνεργοὺς φυσικὰς δυνάμεις, ὧν τὴν σύγκρουσιν ἀπεικονίζει· ἡ Τιτανομαχία τοῦ Κρόνου κατὰ τοῦ Οὐρανοῦ, καὶ τοῦ Διὸς κατὰ τοῦ Κρόνου, ἢ δυνάμεις πνευματικὰς, οἷον τὴν σοφίαν, τὴν ἀνδρίαν, τὴν τέχνην, τὸν ἔρωτα κττ. Τελευταῖον δὲ, κατ' ἄλλους, οἱ μῦθοι ἔχουσιν ἱστορικὴν καταγωγὴν, ὡς λ. χ. τὰ περὶ Διὸς καὶ Κρόνου καὶ Τιτάνων μυθολογούμενα. Ἐν γένει δὲ παρατηρῶ περὶ τοῦ θρησκευματοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅτι οἱ μὲν φιλόσοφοι, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας,

ὁ Πλάτων, ὁ Σωκράτης, ἐπίστευον εἰς τὴν ὑπαρξίν ὑπερτάτου τινος κοσμήτορος τοῦ παντός, τοῦ ὄντως ὄντος, διὰ νόμων ἀμετατρέπτων διέποντος τὰ τοῦ κόσμου· οἱ δὲ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὡς καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ τινες ἀρχαιότεροι φιλόσοφοι, ὡς ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ἐμβλέποντες εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας τῆς φύσεως, εἰς τὴν παγκόσμιον ζωὴν, εἰς τὰς ἀδιαλείπτους τῶν στοιχείων μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, εἰς τὴν κίνησιν τῶν ποταμῶν, τῆς θαλάσσης, τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης, τῆς γῆς ὡς καὶ εἰς τὰς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ἐνεργείας, ἐπροσωποποίησαν αὐτάς, δόντες δὲ ἀνθρωποφυᾶ μορφήν εἰς τὰς δυνάμεις ταύτας, περιέβαλον αὐτάς καὶ μὲ ἀίσθητικότητα καὶ μὲ θυμὸν καὶ διάνοιαν καὶ ὀρέξεις, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι οἱ μὲν θεοὶ τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπήγοντο εἰς τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τοὺς θνητοὺς, καθόσον λ. χ. ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ἐν ἀκαρεῖ μετεπήδων εἰς ἀπωτάτας χώρας, τὴν Αἰθιοπίαν κτλ. οἱ δὲ θνητοὶ ὑπήγοντο εἰς νόμους ἀμετατρέπτους. Ἐνεκα λοιπὸν τῆς ἰδιαζούσης εἰς τοὺς Ἕλληνας φαντασίας, παντὸς εἶδους μυθεύματα περὶ τῶν ἀνθρωπομόρφων τούτων θεοτήτων διεπλάσθησαν, ἅτινα διὰ τῆς παραδόσεως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεὰν μεταδοθέντα ἐπεσκίασαν τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Ὁμολογητέον δὲ ὅτι παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπῆρχε πλήρης ἄρμονία μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, θεολογίας καὶ τέχνης, Ὁμήρου καὶ Φειδίου. Ἡ αὐτὴ ἄρμονία ἐπεκράτει καὶ μεταξὺ πολιτείας καὶ δημοσίας παιδείσεως· τὸ παιδαγωγικὸν τῶν Ἑλλήνων πρόγραμμα ἦτο «*mens sana in corpore sano*» ἤτοι συνεχεῖς πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ ἀσκήσεις, καθότι δι' αὐτῶν ὁ πολίτης ἐδιδάσκετο τὰ κυριώτερα καθήκοντα τοῦ πολιτικοῦ βίου. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς συναρμολογίας ταύτης τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, οἱ Ἕλληνες καὶ βουλευόμενοι καὶ δικάζοντες καὶ γυμναζόμενοι καὶ εἰς τὰς θεάτρα αὐτῶν φοιτῶντες διῆγον κυρίως βίον ἐξωτερικόν· ἐν δὲ τῷ βίῳ τούτῳ τῷ ἐξωτερικῷ, ἐπεκράτει ἡ φαιδρότης τῆς νεότητος, ἡ φαιδρότης τοῦ ἔαρος, καθόσον οἱ Ἕλληνες ἀγνοοῦντες τὸν ἀσκητικὸν βίον ὡς καὶ τὸ ἀπελπιστικὸν σύστημα τῶν νεωτέρων δυσσιωνιστῶν (*pessimistes*),

οὐδόλως συνησθάνοντο τὴν ἐνδόμυχον ταραχὴν καὶ τὴν ψυχικὴν καχεξίαν καὶ οὐδύνην τῶν ἀναζητούντων τὴν ἀναρχον, ἀτελεύτητον καὶ ἀόρατον οὐσίαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, τοῦ ἀπείρου. Ἡ ἐνόητος ἔν τε τῇ πόλει καὶ τῷ Ὀλύμπῳ ἦτον ἄγνωστος· ὁ Ζεὺς δὲν ἦτο παντοκράτωρ ἀλλὰ μᾶλλον «*primus inter pares.*» Τοῦναντίον δὲ κατὰ τὸν Τάκιτον, οἱ Γερμανοὶ ἀφιέρουν τὰ ἄλλα εἰς θεοὺς ἀοράτους καὶ ἐθεώρουν ὡς βλάσφημον καὶ ἀνάξιον τῆς θείας μεγαλειότητος, τὸ παριστάνειν αὐτοὺς ὑπὸ μορφήν ἀνθρωποφυᾶ.

Τῶν Ἑλλήνων ὅμως ἡ πίστις δὲν εἶχε τοιοῦτον μυστηριώδη χαρακτῆρα· καθότι οἱ θεοὶ τῶν περιβάλλοντο μορφήν ἀνθρωπίνην, ἐκοινωνοῦν δὲ καὶ μετὰ τῶν θνητῶν, ὡς ἡ Θέτις μετὰ τοῦ Πηλέως, ὁ Ζεὺς μετὰ τῆς Ἀλκμήνης, τῆς Σεμέλης, τῆς Λήδας, τῆς Δανάης κτλ. ὄρατοὶ δὲ ὄντες καὶ ἀνθρωποφυεῖς οὐδόλως ἐξέπληττον τὴν φαντασίαν, ὡς τὰ εἰδεχθῆ καὶ ἀποτρόπαια εἶδωλα τῆς ἀρχαίας Ἰνδικῆς, ἢ τοῦ Μεξικικοῦ ἢ τῆς Περούβιας.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ θεοὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, περιεβάλλοντο τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἦσαν πρόσωπα κατ' εἰκόνα τῶν θνητῶν, ἄρα εἶχον καὶ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐξεις καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας αὐτῶν καὶ οὐδόλως ἀπηξίουσαν μετέρχονται καὶ τὰ βιοποριστικὰ τῶν ἀνθρώπων ἔργα.

Ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, αἱ βίβλοι αὗται τῆς Ἑλληνικῆς θεολογίας, ἐν αἷς περιγράφεται ὁ βίος τῶν θεῶν τοῦ Ὀλύμπου, εἶναι προσέτι ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς πρὸς κατάληψιν τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῆς κοινωνίας· ἡ ποίησις αὐτοῦ εἶναι ἡ πιστοτέρα τῶν χρόνων ἐκείνων ζωγραφία.

Τοῦ Ὀμήρου τὰ ἀθάνατα ἔπη, ἀφ' ἧς αἱ ἐπιστῆμαι ἔλαβον σοβαρότερον χαρακτῆρα, πλεῖστοι ἀνεδίφησαν συγγραφεῖς, ἀποδείξαντες ὅτι ὁ Ὀμηρὸς δὲν εἶναι μόνον ποιητὴς τέρπων τὴν φαντασίαν, ἀλλὰ συγγραφεὺς κατὰ πάντα ἀξιόπιστος. Ὁ Στράβων τὸν Ὀμηρον προέτατε πάντων τῶν γεωγράφων· «Ὁρθῶς ὑπελήφραμεν λέγει, καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, ἀρχηγέτην εἶναι τῆς γεωγραφικῆς ἐμπειρίας Ὀμηρον, ὅς οὐ μόνον κατὰ τὴν περὶ τὴν ποίησιν ἀρετὴν πάντας ὑπερβέβληται τοὺς πάλαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἕ-

στερον, ἀλλὰ σχεδὸν καὶ τῇ κατὰ τὸν βίον ἐμπειρίᾳ τὸν πολιτικόν· ἀφ' ἧς οὐ μόνον περὶ τὰς πράξεις ἐσπούδασεν ἐκείνος, ὅπως ὅτι πλείστας γνοίῃ καὶ παραδώσῃ τοῖς ὕστερον ἐσομένοις, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τοὺς τόπους· τοὺς τε καθ' ἕκαστα, καὶ τοὺς κατὰ σύμπασαν τὴν οἰκουμένην, γῆν τε καὶ θάλασσαν »

Ὁ κ. Schlieman ἐπεβεβαίωσε τὸ τοῦ Στράβωνος ὡς πρὸς τὴν τοπογραφίαν τῆς Τρωάδος· ὡσαύτως δὲ ὁ Malgaigne καὶ ὁ Daremberg ἀπέδειξαν ὅτι περὶ τὴν ἱατρικὴν καὶ χειρουργίαν ὁ Ὀμηρος εἶναι ἀκριβέστατος. Ὁ Malgaigne μάλιστα ἐθεώρει αὐτὸν ἴσον ὡς πρὸς τὰς ἀνατομικὰς γνώσεις τῷ Ἱπποκράτει· ὁ δὲ Ναπολέων ἐθεώρει τὸν Ὀμηρον ὡς ἄριστον ἱστορικὸν περὶ τὰ τοῦ πολέμου ἐπιχειρήματα κτλ.

Ὅ,τι δὲ ἀποδεικνύει τὴν τελεσθεῖσαν κοινωνικὴν περίοδον κατὰ τοὺς χρόνους οὗς περιέγραψεν ὁ Ὀμηρος, εἶναι ὅτι ἐν τῇ Ἰλιάδι καὶ τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἡ ἐργασία μεγάλως τιμᾶται. Πάντες ἐργάζονται, καὶ οἱ μάκαρες αὐτοὶ δὲν μένουσιν ἀργοὶ οὐδ' ἀκίνητοι, ὡς αἱ Ἰνδικαὶ θεότητες, ἀλλ' ἀδιαλείπτως κινουῦνται μετέχοντες τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· δὲν ἀρκεῖ δὲ τοῦτο, οἱ θεοὶ λαμβάνουσιν ὑπὸ τὴν ιδιάζουσαν προστασίαν αὐτῶν ἕκαστον κλάδον τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος· ἡ Δήμητρα τὴν γεωργίαν, ὁ Ποσειδῶν τὴν ναυτιλίαν, ὁ Ἀπόλλων τὴν κτηνοκομίαν, ὁ Ἑρμῆς τὸ ἐμπόριον, ὁ Ἥφαιστος τὴν μεταλλουργίαν, ἡ δὲ κρατίστη ἐν Ὀλύμπῳ Ἀθηνᾶ ἀναδείκνυται προστάτις τῶν τεχνῶν.

Πολλάκις δὲ αἱ θεότητες ἰδίαις χερσὶν ἐκτελοῦσιν ἔργα διάφορα, λ. χ. ὅτε ἡ Ἀφροδίτη τιτρώσκεται φέροι πέπλον, ὃν αἱ Χάριτες ἐποίησαν·

« . . . εἶθαρ δὲ δόρυ χρυσοῦς ἀντετόρησεν
ἀμβροσίου διὰ πέπλον, ὃν Χάριτες κάμον αὐταί,
πρυμνὸν ὑπὲρ θέναρος »

Τοῦ Ἀλκινόου τὰ ἀνάκτορα φυλάττονται ὑπὸ χρυσοῦν καὶ ἀργυροῦν κυνῶν·

« οὗς Ἥφαιστος ἔτευξεν ἰδυίησι πραπίδεςσιν
δῶμα φυλασσέμεναι μεγαλήτορος Ἀλκιοῖο. »

Ἡ Καλυψώ·

« . . . χρυσεῖη κερκίδ' ὕφαινεν.»

καὶ ἡ Κίρκη ὕφαινεν ἱστόν·

« . . . μέγαν ἄμβροτον, οἷαν θεάων

λεπτὰ τε καὶ χαρίεντα καὶ ἀγλαὰ ἔργα πέλονται.»

Ὡστε οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Ὀμήρου ἦσαν λαὸς ἐργατικὸς. Ἄπασαι αἱ μεγάλης περιωπῆς, αἱ ἐπιφανέσταται γυναῖκες ἐργάζονται, οἷον ἡ Ἰπποδάμεια, ἡ Ἑλένη, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἀρήτη σύζυγος τοῦ Ἀλκίνοῦ, ἡ Ναυσικάα, τὸ δὲ ἔθνος ὕπερ ἐτίμα τὴν ἐργασίαν, μητέρα τοῦ πλούτου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ἔθνος παρ' ᾧ τὰ τεχνικὰ ἔργα δὲν ἐπεβάρυνον δουλικούς βραχίονας, ἀλλ' ἦσαν τὸ σεμνὸν καὶ τερχίθυμον ἀσχόλημα θνητῶν τε καὶ ἀθανάτων, ἦτον ἀναντιρρήτως ἔθνος κατέχον ὑψηλὴν βαθμίδα ἐπὶ τῆς κλίμακος τῆς ἀνθρωπίνης προόδου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΣΟΥΤΣΟΣ.

ΕΚΔΡΟΜΗ ΕΙΣ ΟΡΧΟΜΕΝΟΝ

ΚΑΙ ΑΙ ΕΝ ΑΥΤΩ ΑΠΟΠΕΡΑΤΗΡΙΑΙ ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Ἐν Ὀρχομένῳ (Σηριποῦ) 17 Νοεμβρίου 1880.

Κύριε συντάκτα τοῦ Ἡμερολογίου «Ποικίλη Στοά».

Σὰς πέμπω σήμερον κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σας ἀφήγησιν σύντομον τοῦ ταξειδίου μας ὡς καὶ τῶν μικρῶν ἀνασκαφῶν μας ἐνταῦθα κατὰ τὴν 20ῆμερον διαμονὴν μας, εὐελπὶς ὅτι δὲν φθάνει ἀργὰ ἡ ἔκθεσίς μου αὕτη διὰ τὴν τύπωσιν τοῦ Ἡμερολογίου.

Μετὰ διακεκριμένης ὑπολήψεως

ΣΟΦΙΑ ΣΧΛΑΙEMANN.

Σήμερον περὶ τὴν 7 πρωϊνὴν ὥραν μετὰ τοῦ συζύγου μου ἐφ' ἀμάξης διήλθομεν τὴν ὁδὸν Πειραιῶς καὶ διερχόμενοι διὰ τοῦ Ἐλαιῶνος ἀκολουθοῦντες τὴν ἱερὰν πιθανῶς ὁδόν, διευθύνθημεν εἰς